

Rafting kao oblik održivog turizma: Sinergija avanturizma i očuvanja prirodnih resursa

Rafting as a form of sustainable tourism: The synergy of adventure and the preservation of natural resources

Milena Turčinović, MA, PhD Aleksandra Vujko, doc. Dušan Borovčanin
Univerzitet Singidunum, Fakultet za turistički i hotelijerski menadžment
mturcinovic@singidunum.ac.rs *

Sažetak: Održivi razvoj turizma postavlja temelje za dugoročno očuvanje resursa i zadovoljenje potreba današnjih i budućih generacija. Istraživanje se bazira na raftingu, obliku avanturističkog turizma, kao sastavnog dijela održivog turizma, sa posebnim osvrtom na prostorno područje Žabljak, gdje on značajno utiče na lokalnu ekonomiju, kulturno nasleđe i razvoj zajednice. Hipoteza tvrdi da rafting direktno doprinosi unapređenju turističke destinacije promovisanjem odgovorne upotrebe prirodnih resursa, podsticanjem lokalne ekonomije, očuvanjem kulturnog nasleđa i poboljšanjem kvaliteta života lokalne zajednice, čime se garantuje njen održivi razvoj na duži vremenski period. Rafting je postao ključni za razvoj destinacijskog područja Žabljak, čineći 30-40% lokalnog BDP-a. Uprkos izazovima kao što su tržišna konkurencija i politički faktori, prema riječima sagovornika, potražnja za raftingom nastavlja da raste, što ukazuje na sve veći interes za sportsko rekreativnim turizamom. Istraživanje takođe otkriva da podrška lokalnih vlasti mora biti poboljšana kako bi se obezbijedili visokokvalitetni uslovi i dugoročna održivost ovog vida aktivnog turizma. Rezultati potvrđuju početnu hipotezu, podržavajući stav da rafting kao dio održivog turizma igra ključnu ulogu u razvoju ruralnih destinacija, obezbeđujući njihov održivi rast.

Ključne riječi: održivi turizam, rafting, avanturistički turizam

Abstract: Sustainable tourism development lays the foundation for the long-term preservation of resources and the fulfillment of the needs of current and future generations. This research focuses on rafting, an adventurous form of tourism, as an integral part of sustainable tourism, with particular emphasis on the area of Žabljak, where it significantly impacts the local economy, cultural heritage, and community development. The hypothesis claims that rafting directly contributes to the enhancement of the tourist destination by promoting responsible use of natural resources, stimulating the local economy, preserving cultural heritage, and improving the quality of life for the local community, thus ensuring its sustainable development over the long term. Rafting has become a key factor in the development of the Žabljak destination area, contributing to 30-40% of the local GDP. Despite challenges such as market competition and political factors, according to respondents, the demand for rafting continues to grow, indicating an increasing interest in sports and recreational tourism. The research also

reveals that support from local authorities must be improved to ensure high-quality conditions and long-term sustainability of this form of active tourism. The results confirm the initial hypothesis, supporting the view that rafting, as part of sustainable tourism, plays a key role in the development of rural destinations, ensuring their sustainable growth.

Key words: Sustainable tourism, rafting, adventure tourism

I. UVOD

Princip da bi turizam bio održiv podrazumijeva fokus na sinergiji ekonomskih, ekoloških i socijalnih indikatora održivosti, što se odnosi na očuvanje životne sredine, unapređenje kvaliteta života domicilnog stanovništva i ekonomski razvoj destinacije [8]. Prema definiciji Ruiz-Reala i saradnika (2022), održivi razvoj omogućava ispunjenje potreba savremenih generacija bez ugrožavanja sposobnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe [2]. Ovaj koncept je posebno važan u kontekstu turizma, koji mora balansirati ekonomske, ekološke i socijalne aspekte kako bi se postigao dugoročan razvoj. Rafting, kao specifičan oblik sportskog i rekreativnog turizma, postaje sve relevantniji u promociji održivog turizma, posebno u ruralnim područjima kao što je Žabljak. Kroz odgovornu upotrebu prirodnih resursa, podsticanje lokalne ekonomije i očuvanje kulturnog nasleđa, rafting doprinosi ne samo ekonomskom razvoju već i unapređenju kvaliteta života lokalne zajednice. Ovaj rad istražuje ulogu raftinga u uspješnoj turističkoj ponudi destinacije, analizirajući njegovu održivost, uticaj na ekonomske, ekološke i socijalne aspekte destinacije, s ciljem da potvrdi hipotezu rada da rafting direktno doprinosi unapređenju turističke destinacije i njenom održivom razvoju. Ako bismo definisali održivi razvoj (Ruiz-Real i saradnici, 2022) kao dugoročno funkcionisanje sistema koje omogućava zadovoljenje potreba savremenih generacija, bez ugrožavanja sposobnosti zadovoljavanja potreba budućih generacija, tada bismo potvrdili stav teoretičara (Fallon, Schofield, 2006; Ahmadi i saradnici, 2018; An, Aaron, 2020) da su za svaku zemlju ključni oblici turizma koji obezbjeđuju odgovornu i plansku upotrebu resursa na održiv način. [1, 2, 3, 4]

Prema Quaranta i saradnicima (2016), ekonomski pokazatelji održivosti turizma ukazuju na mogućnost ostvarivanja profitabilnih ekonomskih rezultata, uz istovremeno poboljšanje životnog standarda lokalnog stanovništva. [5] Ekološki pokazatelji naglašavaju odgovornu upotrebu prirodnih resursa, pri čemu je održivost dvosmjerni proces koji mora obuhvatiti kako turističku tražnju (turiste), tako i stanovništvo tog prostornog područja. Petelca i Garbuz (2020) smatraju da sociološki indikatori održivosti obuhvataju međuljudske odnose koji su u direktnoj međuzavisnosti sa poboljšanjem kvaliteta života lokalnih zajednica [6].

Kada govorimo o avanturističkom turizmu, zbog svoje specifične prirode, u direktnoj je međuzavisnosti sa principima održivosti. Održivi razvoj u avanturističkom turizmu podrazumijeva očuvanje i zaštitu prirodnih resursa koji čine osnovu prethodno pomenutog oblika turizma, dok istovremeno ima pozitivan uticaj na lokalne preduzetnike i proizvođače, čime se doprinosi jačanju lokalne ekonomije. S obzirom na to da se mnoge aktivnosti avanturističkog turizma odvijaju u nedovoljno istraženim područjima s visokim biodiverzitetom, često u slabo naseljenim ili potpuno nenaselelim destinacijama, jasno je da održivost ima krucijalan uticaj na minimiziranje ili potpuno uklanjanje negativnih uticaja na prirodnu sredinu i očuvanje tih destinacija za buduće generacije. [7]

Prilikom definisanja pojma avanturistički turizam, nailazimo na sledeće definicije, prema Strategiji razvoja turizma Crne Gore 2022 – 2025, avanturistički turizam predstavlja specifičan oblik rekreativnog turizma koji se temelji na aktivnostima koje uključuju elemente rizika i uzbuđenja, a od turista se očekuje odgovarajuća fizička i psihička pripremljenost. Ovaj tip turizma objedinjuje sport, rekreaciju i zabavu, te je namijenjen turistima koji traže autentična i nezaboravna iskustva na svojim putovanjima, uz istovremeno uživanje u prirodnim ljepotama i specifičnostima odabrane destinacije.²

Prema Globalnom izvještaju o avanturističkom turizmu UNWTO-a iz 2014. godine, avanturistički turizam se definiše kao oblik turizma koji pokazuje visoku otpornost, privlači turiste sa visokim kupovnim potencijalom, donosi značajne ekonomske koristi lokalnim zajednicama i ukupnom BDP- u destinacije, te promovise održive prakse u turizmu.³

Prema Rabotiću, teško je definisati avanturistički turizam, međutim, on u svojoj knjizi „Selektivni oblici turizma“, predlaže definiciju koju je dao TIES Global Ecotourism Fact Sheet: „Oblik turizma u prirodi koji uključuje elemente rizika, viši nivo fizičkog napora i potrebu za specijalizovanim vještinama“. [8] Svaki potencijalni učesnik u avanturističkom turizmu svjestan je da aktivnosti avanturističkog turizma uključuju određeni nivo rizika i pristaje na to, jer zauzvrat dobija neponovljivo iskustvo, što ovaj oblik turizma čini atraktivnim i autentičnim. Stepen rizika varira u zavisnosti od složenosti aktivnosti, na osnovu čega je napravljena podjela na „soft“ i „hard“ avanturističkih aktivnosti. „Soft“ aktivnosti obuhvataju aktivnosti sa nižim zahtjevima u pogledu fizičke spremnosti i manjim stepenom rizika, dok „hard“ aktivnosti podrazumijevaju veće fizičke zahtjeve i viši nivo rizika, čime

se stvara izazov za turiste koji žele da testiraju svoje sposobnosti i izdrže zahtjevnije uslove. [9]

Tabela 1 Podela avanturističkih aktivnosti

Lake aktivnosti (soft)	Teške aktivnosti (hard)
- Arheološke ekspedicije - Posmatranje ptica - Kampovanje - Vožnja kanuom - Biciklizam - Eko turizam - Eko održive aktivnosti - Pecanje/mušičarenje - Jahanje konja - Lov - Kayaking - Backpacking - Motorizovani sportovi - Rafting - Istraživačke ekspedicije - Safari - Jedrenje - Ronjenje - Skijanje/Snowboarding - Surfovanje - Volonterski turizam	- Paraglajding - Istraživanje pećina - Penjanje po stenama, ledu - Heli-skiing - Surfovanje po vodi uz pomoć zmaja

Izvor: ATTA, 2013

Oblik avanturističkog turizma, koji je posebno zanimljiv i koji je predmet istraživanja jeste rafting i njegovi održivi uticaji. Rafting je ekstremna aktivnost koja se obično odvija na rijekama sa brzim tokom, posebno onim koje izviru iz planinskih područja i prolaze kroz kanjone. Za ovu vrstu aktivnosti koriste se gumene čamci zbog njihove lake pokretljivosti i otpornosti na udarce. [10]

Prema težini i intenzitetu rafting staza, razlikujemo šest nivoa. Ovi nivoi predstavljaju različite izazove i zahtijevaju različite fizičke sposobnosti i spremnost za preuzimanje rizika: [11]

1. **Nivo I:** Mirne rijeke sa sporim tokom, bez većih prepreka. Prvi nivo je pogodan za početnike i sve one koji žele lagano iskustvo na vodi.
2. **Nivo II:** Rijeke sa umjerenim tokom i manjim talasima. Nivo zahtjevniji od prvog, ali i dalje pogodna za rekreativce.
3. **Nivo III:** Rijeke sa umjerenim talasima, srednjim tokom i po nekim vodopadima. Ove staze su idealne za rafting jer pružaju umjerenu dinamiku i izazov, a pogodne su za srednje iskusne učesnike.
4. **Nivo IV:** Rijeke koje su znatno brže, sa većim talasima i mogućnošću izbacivanja iz čamca. Ovaj nivo je namijenjen iskusnijim učesnicima koji su spremni na izazove i brže tokove vode.
5. **Nivo V:** Rijeke sa vrlo brzim tokom, izazovnim stazama koje zahtijevaju vrhunske fizičke sposobnosti i izuzetnu tehniku. Ovaj nivo nosi i potencijalne rizike od povreda.
6. **Nivo VI:** Ekstremno brze rijeke sa velikim talasima, vodopadima i kamenitim preprekama. Ove staze

predstavljaju ozbiljan izazov čak i za najiskusnije raftingaše i mogu biti opasne, stoga se namijenjene samo za profesionalce.

Ovaj sistem klasifikacije rafting staza pomaže učesnicima da izaberu adekvatne staze prema svom iskustvu i fizičkoj spremnosti, a takođe omogućava i odgovorno planiranje aktivnosti u skladu sa bezbjednosnim standardima.

Efekti raftinga su višestruki i razvoj ovog oblika avanturističkog turizma utiče na sve učesnike na turističkom tržištu. [11]

Nunkoo i saradnici (2020) pokazuju kako rafting podržava lokalnu ekonomiju, promociju kulture i mogućnosti zapošljavanja, posebno za žene i mlade, imajući u vidu sinergiju ekonomskih, ekoloških i socijalnih indikatora održivosti u turizmu[13].

Slika 1 Najpopularnije outdoor aktivnosti za turiste u Crnoj Gori

Izvor: <https://investitor.me>

II. METODI

U ovom radu istraživanje je realizovano putem intervjua sa vlasnikom rafting kampa na Žabljaku. Intervju je podrazumijevao pitanja koja se odnose na rezultate poslovanja i dijela pitanja koja se odnose na sopstvenu percepciju sagovornika o situaciji, prednostima i nedostacima raftinga.

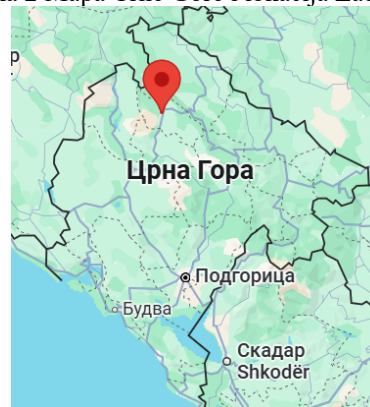
Imajući u vidu istraživačko pitanje koje se odnosi na rafting kao integralni dio održivog turizma i njegov doprinos unapređenju turističke destinacije kroz odgovornu upotrebu prirodnih resursa, podsticanje lokalne ekonomije, zaštitu kulturnog nasleđa i poboljšanje kvaliteta života lokalne zajednice, čime se osigurava njen dugoročan održivi razvoj. Hipoteza je potvrđena dobijenim podacima u razgovoru sa O.P., vlasnikom rafting kampa.

III. REZULTATI

Istraživanje je sprovedeno na prostornom području Žabljak, ruralnoj destinaciji u Crnoj Gori, gdje je od krucijalnog značaja za razvoj turizma na pomenutoj destinaciji, rafting.

Žabljak je grad smješten u izuzetnom prirodnom okruženju Nacionalnog parka Durmitor, što ga čini atraktivnim odredištem za različite oblike turizma. Sa nadmorskom visinom od 1456 metara, Žabljak nosi titulu najvišeg naseljenog mjesta na Balkanu, što mu daje poseban status u kontekstu turističke ponude. Iako je u prošlosti bio prepoznatljiv kao destinacija za zimski turizam zbog svojih prirodnih resursa, u posljednjim godinama postao je sve popularniji tokom letnjih meseci, kada turisti dolaze da uživaju u njegovoj netaknutoj prirodi i raznovrsnim rekreativnim aktivnostima. Žabljak se nalazi na ivici Nacionalnog parka Durmitor, koji pokriva površinu od 39.000 hektara. Park je domaćin 18 glacijalnih jezera, pet kanjona, 748 prirodnih izvora, i impozantnih šumskih područja sa stablima starim više od 400 godina. Ovaj prirodni kompleks uključuje i ledene pećine, što čini Durmitor jedinstvenim. Crno jezero, jedno od najposjećenijih turističkih lokaliteta u regionu, nalazi se na svega 2 kilometra od centra Žabljacka, što dodatno doprinosi atraktivnosti ove destinacije za turiste svih uzrasta i interesa.¹

Slika 2 Mapa Crne Gore i lokacija Žabljacka

Izvor: <https://www.google.com/maps/>

Na ovom području je registrovano 18 rafting kampova, a mnogi od njih, osim raftinga, nude i dodatne aktivnosti poput kanjoninga u kanjonu Nevidio, kao i razne avanturističke ture kroz prirodu, poput vožnje kvadovima, jahanje konja i slično. Istraživanjem koje je sprovedeno intervjuisanjem vlasnika jednog od rafting kampova, ukazuje na činjenicu da rafting sezona traje šest mjeseci, od aprila do septembra, kada je najviši nivo vode, 4-5 metara viši u odnosu na ostatka godine.

¹

<https://www.globtourmontenegro.com/me/destinacije/zabljack-21>

² <https://www.gov.me/dokumenta/db71ea87-f50f-4aca-98ae-91d8af502816>

³ <https://www.e-unwto.org/doi/epdf/10.18111/9789284416622>

Tokom ovog perioda, naročito u aprilu i maju, rafting privlači interesovanje veliki broj turista koji su u potrazi za avanturom i adrenalinom. Prema riječima ispitanika, najveći prihodi se ostvaruju tokom letnjih mjeseci, jula i avgusta, kada je broj spusteva i turista značajno veći u poređenju sa ostalim periodom godine.

Analizom dobijene dokumentacije iz 2019. godine, koja je označena kao „zlatna godina” za turizam u Crnoj Gori, pokazuje da je 2023. godina bila bolja za 30% u odnosu na prethodnu godinu kada je reč o raftingu na rijeci Tari. Ipak, preliminarni podaci za 2024. godinu ukazuju na pad od 12%. U finansijskom smislu, prihodi rafting kampova variraju zavisno od broja spusteva, vremenskih uslova, spoljnim faktorima, ali i političke situacije. Pored finansijskih izazova, rafting kampovi suočavaju se i sa sve većom konkurencijom na tržištu, što predstavlja izazov za poziciju na tržištu. Ipak, prema riječima sagovornika potražnja za raftingom i kanjoningom raste, jer sve više turista dolazi kako bi doživio specifičnu vrstu avanturističkog turizma. Prirodne ljepote, adrenalinske aktivnosti i autentična domaća hrana značajno doprinosi ukupnom doživljaju turista [12]. Vlasnik rafting kampa smatra da trenutna podrška od strane lokalnih i državnih vlasti nije dovoljna. Neophodno je poboljšati administrativnu i finansijsku podršku kako bi se očuvao visok kvalitet usluga i obezbijedila dugoročna održivost. Povećana konkurencija još više komplikuje situaciju, što dodatno naglašava potrebu za strateškim pristupom u očuvanju tržišne pozicije.

Kada se rafting posmatra kroz prizmu razvoja lokalne zajednice, njegov uticaj je višestruk. Kampovi koji su neophodni na područjima gdje su usluge raftinga dostupne, direktno podržavaju lokalnu ekonomiju, nabavkom proizvoda od lokalnih proizvođača, čime se doprinosi jačanju domaće proizvodnje i tržišta [14]. Takođe, rafting kampovi promovišu tradicionalne vrijednosti i omogućavaju lokalnim zanatlijama da predstave svoje proizvode i rukotvorine turistima. Bitno je napomenuti da otvaranje rafting kampova doprinosi društvenom segmentu održivog turizma jer podstiče razvoj ženskog preduzetništva, pruža mogućnosti zapošljavanja mladima, naročito u pozicijama skipera, vodiča kroz kanjon, radnika u kuhinji i restoranu. Takođe, kampovi nude mogućnosti zapošljavanja u organizaciji kulturnih događaja i manifestacija, čime se dodatno obogaćuje turistička ponuda, a to na kraju utiče na cjelokupnu ponudu destinacije i održivi razvoj turizma [15].

Informacije dobijene u razgovoru sa ispitanikom potvrđuju polaznu hipotezu rada koja se odnosi na održivost raftinga kao ponude avanturističkog oblika sportsko-rekreativnog turizma koji se definiše kao održivi pravac turizma.

IV. ZAKLJUČAK

Istraživanje potvrđuje hipotezu rada, rafting, kao integralni dio održivog turizma, direktno doprinosi unapređenju turističke destinacije kroz odgovornu upotrebu prirodnih resursa, podsticanje lokalne ekonomije, zaštitu kulturnog nasleđa i poboljšanje kvaliteta života lokalne zajednice, čime se osigurava njen dugoročan održivi razvoj. Ovaj oblik turizma

se sve više prepoznaje kao ključni faktor za revitalizaciju ruralnih destinacija, kroz angažman lokalnih proizvođača, promociju tradicionalnih vrijednosti i stvaranje novih mogućnosti, naročito za žene i mlade. Iako postoje izazovi poput tržišne konkurencije i političkih faktora, potražnja za raftingom i kanjoningom nastavlja da raste, što ukazuje na njegovu atraktivnost i autentičnost kao turističke ponude. Međutim, kako bi se obezbijedila dugoročna održivost, potrebno je unaprediti administrativnu i finansijsku podršku, kao i razviti strategiju za očuvanje konkurentnosti na tržištu. Rafting u sklopu turističke ponude privlači pažnju i doprinosi cjelokupnom nastupu destinacije na turističko tržište, što direktno utiče na cjelokupno stanje prostornog područja gdje je rafting osnovni vid zabave i razonode. [16] Turisti, zbog savremenog načina života, teže bijegu od svakodnevnice, stresa, „sjededećeg” načina života, što rafting čini posebno interesantnim za njih. [17]

Doprinos sportsko rekreativnog turizma destinaciji, ogleda se kroz više različitih elemenata, kroz njen razvoj, kvalitet života, zadovoljstvo lokalnog stanovništva, ukupne ekonomske rezultate, što je privrednim i neprivrednim subjektima posebno važno. Rafting kao element turističke ponude Crne Gore pozitivno doprinosi cjelokupnoj destinaciji, i njenom nastupanju na turističko tržište.

LITERATURA

- [1] Ruiz-Real, J. L., Uribe-Toril, J., de Pablo Valenciano, J., Gázquez-Abad, J. C. 2022. Rural tourism and development: Evolution in scientific literature and trends. *Journal of Hospitality & Tourism Research* 46(7), 1322-1346.
- [2] Fallon, P., Schofield, P. 2006. The dynamics of destination attribute importance. *Journal of Business Research* 59(6), 709-713.
- [3] Ahmadi, M., Khodadadi, M., Shahabi, H. 2018. Planning for ecotourism in the protected area of Manesht and Ghelarang, Ilam Province, Iran. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism* 19(2), 243-268..
- [4] An, W., Alarcon, S. 2020. How can rural tourism be sustainable? A systematic review. *Sustainability* 12(18), 7758.
- [5] Quaranta, G., Citro, E., Salvia, R. 2016. Economic and social sustainable synergies to promote innovations in rural tourism and local development. *Sustainability* 8(7), 668.
- [6] Petelca, O., Garbuz, V. (2020). Social and economic effects of rural tourism on the development of rural areas. *CES Working Papers* 12(2), 123-143.
- [7] Novotná, M., Kubičková, H., & Kunc, J. (2024). Beyond the buzzwords: Rethinking sustainability in adventure tourism through real travellers practices. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 46, 100744.
- [8] Rabotić, B. (2013). Selektivni oblici turizma. Visoka turistička škola strukovnih studija, Beograd.
- [9] Dražina, A. (2017). *Potencijali razvoja avanturističkog turizma u Zadarskoj županiji* (Doctoral dissertation, University of Split. Faculty of economics Split).
- [10] Gračan, D., Gregorić, M., & Sotosek, M. B. (2018). Rafting as a part of adrenalin tourism offer in the Republic of Croatia. In 29th International Scientific Conference on Economic and Social Development
- [11] Houge Mackenzie, S., & Kerr, J. H. (2014). The psychological experience of river guiding: Exploring the protective frame and implications for guide well-being. *Journal of Sport & Tourism*, 19(1), pp. 5-27.

- [12] Pomfret, G. C. (2016). *An exploration of adventure tourism participation and consumption*. Sheffield Hallam University (United Kingdom).
- [13] Nunkoo, R., Seetanah, B., Jaffur, Z. R. K., Moraghen, P. G. W., Sannassee, R. V. 2020. Tourism and economic growth: A meta-regression analysis. *Journal of Travel Research* 59(3), 404– 423.
- [14] Kartiko, I. T., Rahayu, S., & Nasuka, N. (2023). The Potential of Rafting as A Sport Tourism in Randudongkal District Pemalang Regency Central Java. *Journal of Physical Education and Sports*, 12(2), 51-58.
- [15] Nunkoo, R., Ramkissoon, H. 2012. Power, trust, social exchange and community support. *Annals of Tourism Research* 39(2), 997–1023.
- [16] Boley, B. B., Strzelecka, M., Woosnam, K. M. 2018. Resident perceptions of the economic benefits of tourism: Toward a common measure. *Journal of Hospitality & Tourism Research* 42(8), 1295-1314
- [17] Turčinović, M.; Vujko, A.; Knežević, M. Basic Directions and Possibilities of Sustainable Development of Tourism from the Aspect of Economic Indicators of Sustainability—Mountains Case Study. *Turizam* 2024, 28, 98–111.